

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARI GÖRSELLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET*

*Derya YAYLI***

*Emine KİTİŞ ÇINAR****

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ortaokullarda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim Terbiye Kurulunun izniyle okutulan Türkçe ders kitaplarının, Türkçe öğrenci çalışma kitaplarının içinde yer alan görsellerin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesidir. MEB tarafından okullarda ders kitabı olarak kullanılmasına izin verilen bütün Türkçe ders kitapları ve öğrenci çalışma kitapları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. 2012-2013 eğitim öğretim ders yılı başında MEB tarafından ülke genelinde dağıtılan ve bakanlığın internet sitesinde listesi yayımlanan bütün (20 adet) ortaokul Türkçe ders kitapları ve Türkçe öğrenci çalışma kitapları araştırmanın örneklemini belirlemiştir. Araştırmanın veri analizi “içerik çözümlemesi” yöntemi ile gerçekleştirilmiş, bu amaçla ders kitaplarının görselleri çocuk ve yetişkin figürlerin “kimlerle, hangi eylemler içinde, hangi mekânlarda ve hangi tür nesnelere” birlikte gösterildiği açısından incelenmiştir. Nitel veri analizi sonucunda elde edilen bulgular ışığında incelenen kitapların görsellerinde daha çok erkeklerin ve oğlanların görünür kılındığı, cinsiyete göre karakterlerin toplumsal cinsiyet kalıpyargularıyla uyum içinde resmedildiği görülmektedir. Kadınların daha çok “anne, öğretmen, hemşire” gibi rollerde gösterilmesi de dikkat çekmektedir. Bu sonuçlara göre, Türkçe ders ve çalışma kitaplarında öğrencilere geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sunulduğu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği görülmektedir. Bu yüzden, ders kitaplarını hazırlayanların, denetleyenlerin ve Türkçe öğretmenlerinin bu konuda daha özenli davranması gerekmektedir. Ayrıca benzer çalışmaların artırılması konuyla ilgili eğitim ortamlarının dikkatini çekmek açısından yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitapları; Toplumsal cinsiyet, Cinsiyet rolleri

* Bu çalışma Emine KİTİŞ ÇINAR’ın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: dyayli@pau.edu.tr

*** Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: eminekitis@gmail.com

SOCIAL GENDER IN MIDDLE SCHOOL TURKISH COURSEBOOK VISUALS

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the visuals of the Turkish course and student exercise books which are studied in the schools by the allowance of the Ministry of National Education, Turkish Head Council of Education and Morality at middle schools (5th to 8th grades). The sampling of the study consists of twenty books which were distributed by the Ministry of National Education in the academic year of 2012-2013. The qualitative study included content analysis to analyze the data. The data were canvassed to determine “with whom, in what actions, in which places and with what objects” the child or adult figures of both genders were depicted in the visuals. The findings from the study revealed that men and boys are more apparent in the books examined and they are visualized in harmony with the gender stereotypes. Women are mostly represented by the roles like “mother, teacher, and nurse”. These findings show that traditional gender roles are presented to the students in the Turkish course books and gender inequality is reproduced as a consequence. To avoid the negative effects of this, all the book writers, inspectors and teacher should pay close attention to the problem. Also further research is necessary to take the attention of those working and studying in the settings of teaching and learning.

Key Words: Coursebooks; Social gender; Gender roles

Giriş

Toplumsal cinsiyet, bir insanın doğduğu andan itibaren cinsiyeti doğrultusunda kendisinden beklenen rollerin toplumsallaşma ile o kişiye dayatılması ile oluşur. Kaçar (2007), kadın ve erkeğin varoluş biçimini bireyin yaşamının şekillendirdiğini ve bebeğin doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu toplumun ona kadın ve erkek rolleri biçtiğini vurgular. Topal (2012), çocuğun cinsiyetine göre ailesi tarafından doğduğu andan itibaren yönlendirildiğini ifade eder. Kızlar daha süslü yetiştirilirken pembe başta olmak üzere renkli kıyafetler giydirilir. Oyuncak seçiminde de durum değişmez, kızlara daha çok bebek ve tabak, tencere gibi ev işlerinde kullanılan eşyaların oyuncakları alınırken oğlanlara araba, oyuncak silah ve toplar alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet ilk önce ailede oluşmaya başlar, sonrasında ise devreye okul, kitle iletişim araçları gibi kurumlar girer (Kaçar, 2007; Yorgancı, 2008). Yani iki cinse dair imgeler, beslenme tarzından giyime, oyuncaklardan kitaplara, çizgi filmlere, bilgisayar oyunlarına kadar, okulda ilk anda karşılaştığı ders kitapları dâhil olmak üzere her şeyde yüküldür.

Demirel ve Kiroğlu'nun (2006) tanımına göre ders kitabı, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı bir öğretim materyalidir. Ünsal ve Güneş (2002) de ders kitaplarının, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel bir ortam olarak tanımlamakta ve öğretim sürecinin vazgeçilmez araçları olan tamamlayıcı öğretim materyalleri olduklarını vurgulamaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014*

Ders kitapları pek çok teknolojik yeniliğin eğitim sistemine girmiş olduğu günümüzde dahi en önemli ders materyali olma özelliğini korumaktadır. Ders kitaplarının diğer teknolojik aygıtlara göre daha fazla kullanılır olmasının başlıca nedenini Kılıç ve Seven (2007), bu teknolojilerin ülkemizdeki tüm okullarda bulundurulamaması olduğunu belirtirken, kitabın ise eğitim açısından hem kullanım kolaylığı olduğunu hem de her öğrencinin ulaşabildiği kaynaklar olduğunu vurgulamışlardır. Ders kitaplarının bu kadar yaygın olarak kullanılması onların sahip olduğu niteliklerin önemini arttırmaktadır. Çakır'a (2013) göre "hızla değişen ve gelişen dünyada nitelikli ve çağdaş bir eğitimin verilmesinde ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Çünkü ders kitapları çocuğa eğitim ve öğretimde yön veren, çocukta farkındalık yaratan en önemli materyallerdendir" (s.1172).

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde belirlenmiş olan ders kitaplarının niteliğine göre ders kitapları temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunmalıdır. Ayrıca Türkiye'nin imzacısı olduğu kimi uluslararası belgelerde de konuyla ilgili bazı maddeler bulunmaktadır. Örneğin 1980 yılında imzaya açılan ve Türkiye tarafından da 1985'te imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine (CEDAW) göre taraf devletler kadınlara yönelik her türlü ayrımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldırmak için bir politika izlemeyi kabul eder. Bu sözleşmenin 10. maddesi eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yöneliktir. Buna göre sözleşmeye taraf devletler, eğitimle ilgili konularda tüm ayrımları ortadan kaldırmak ve fırsat eşitliğini sağlamak için her türlü önlemi alacaklardır. Söz konusu maddedeki önemli noktalardan biri ise ders materyalleri ile ilgilidir. Bu madde sözleşmede şu şekilde yer almıştır: Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinden ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi (CEDAW, 1980).

Ders kitaplarında anlamı oluşturan ve çocuğun hayal dünyasını geliştiren önemli unsurlardan biri de görsellerdir. Batur'a (2010) göre görseller çocukların kendilerine ait düşünce dünyaları yaratmalarına katkıda bulunur. Bu yüzden, ders kitaplarında yer alan görseller metinler kadar özenle hazırlanmalıdır (İşeri, 2010; Sever, 2008; Tosunoğlu, Arslan ve Karakuş, 2001). Toplumsal cinsiyet de kitaplardaki görsellerin hazırlanmasında dikkat edilecek unsurlar arasında yer alacaktır. Ders kitapları bu bağlamda incelenirken metinler kadar görsellerin de dikkate alınması gerekir. Bu amaçla yapılan bir çalışmada (Kırbaş, Orhan ve Topal, 2012) Türkçe öğretmenlerinin kitaplardaki görseller hakkındaki görüşlerine başvurulmuş ve görsellerle ilgili olumsuz görüşler olumluların önünde yer almıştır.

Ders kitaplarında ve araç gereçlerinde yer alan toplumsal cinsiyet unsurları ile ilgili bugüne kadar bazı araştırmalar yapılmıştır (örneğin; Çelik, 2008; Esen Sevrge, 1998; Helvacıoğlu, 1994; Güvenli ve Uğur Tanrıöver, 2009; Kırbaşoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Kösele, 2009; Metin, 2011; Özkan, 2013; Topal, 2012; Yorgancı, 2008). Bunlardan Kırbaşoğlu Kılıç ve Eyüp (2011) tarafından yürütülen çalışma iki, yayınevini bastığı 6. sınıf ders kitaplarını toplumsal cinsiyet açısından incelemiştir. İnceleme sonunda her iki kitapta da kadın ve erkeklerin geleneksel cinsiyet rolleri içerisinde sunulduğu, erkeklerin kadınlardan daha fazla yer aldığı, meslek rollerinde erkeklerin kadınlara oranla daha farklı ve çeşitli meslek gruplarında yer aldığı, aile içi rollerde kadınların daha fazla temsil edildiği, ev işleriyle ilgili olarak kadının evin içinde erkeğinse evin dışında geçim sağlamaya yönelik rollerde sunulduğu, kişilikle ilgili cinsiyet rollerinde ise kadınların zayıf ve pasif, erkeklerin ise güçlü ve zeki bireyler olarak sunulduğu ortaya çıkmıştır.

Esen Sevrge (1998), incelediği kitaplarda oğlanların kızlardan %28 oranında, erkeklerinse kadınlardan %40 oranında daha fazla gösterildiğini, kadınların çocuklarla erkeklerinse yetişkinlerle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

daha fazla gösterildiğini, yapılan eylemlerde de aynı yönde bir oranın çıktığını belirtmekte; kadınların ev çevresinde gösterilirken erkeklerin dış mekânda temsil edildiklerini, nesne kullanımında da kadınların daha çok özel nesnelere, erkeklerin kamusal nesnelere gösterildiğini ve son olarak metinlerde ana karakter seçiminde oğlanların başı çektiğini vurgulamaktadır.

Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp (2011) dışındaki diğer çalışmalar farklı ders kitapları ve ders araç gereçleri üzerinde olmuştur. Türkçe ders kitaplarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiye ulaşabilmek için, ortaokullarda bir eğitim yılında tüm sınıf düzeylerinde okutulan kitapların içinde yer alan görsellerin incelenmesine ihtiyaç vardır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı 2012-2013 eğitim öğretim ders yılında Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ders kitabı olarak kabul edilmiş ve dağıtımı yapılmış olan ortaokul Türkçe ders kitaplarında ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alan görsellerde toplumsal cinsiyet ile ilgili öğeleri incelemektir.

Yöntem

Bu çalışma betimsel nitel bir araştırma desenine sahiptir. Doküman incelemesi yoluyla veri toplanmış ve toplanan verinin analizi içerik çözümlemesi yoluyla yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2004).

Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini MEB ve Talim Terbiye Kurulunun ortaokullarda okutulmasına izin verdiği tüm Türkçe ders kitapları oluştururken, örneklem olarak 2012-2013 eğitim öğretim ders yılı için MEB tarafından ülke genelinde dağıtılmış ortaokul Türkçe ders kitapları ve Türkçe öğrenci çalışma kitapları seçilmiştir. Bu kitaplar MEB İnternet sitesinde duyurulan listede yer alan kitaplardır. Listede yer alan kitaplar, tablo halinde sunulmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. *Araştırmada incelenen kitaplar*

YAYINEVİ	KİTAP	HAZIRLAYAN
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Sema Başar-Seda Zeybek Köken
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Sema Başar-Seda Zeybek Köken
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Komisyon
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Komisyon
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Komisyon
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Komisyon
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Abdülkadir Altan-Serdar Arhan-Sema Başar-Gülderen Öztürker-Derya Yılmaz
MEB Devlet Kitapları	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Abdülkadir Altan-Serdar Arhan-Sema Başar-Gülderen Öztürker-Derya Yılmaz
Ada Yayıncılık	İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Osman Alacalı
Ada Yayıncılık	İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Osman Alacalı
Doku Yayıncılık	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Hatice Bıyıklı - Yaşar Öztaş
Doku Yayıncılık	İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Hatice Bıyıklı - Yaşar Öztaş
Koza Yayın Dağıtım	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Ahmet Kapulu – Aliyar Karaca
Koza Yayın Dağıtım	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Ahmet Kapulu – Aliyar Karaca

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Gizem Yayıncılık	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Şükran Kaplan – Gülay Yıldırım Şen
Gizem Yayıncılık	İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Şükran Kaplan – Gülay Yıldırım Şen
Enderun Matbaacılık	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Dr. Mustafa Kurt-Jülide Atlay – Dr. Mehmet Kara
Enderun Matbaacılık	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Dr. Mustafa Kurt-Jülide Atlay – Dr. Mehmet Kara
Bisiklet Yayıncılık	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	Derya Şahin
Bisiklet Yayıncılık	İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabı	Derya Şahin

Verilerin toplanması ve analizi

Daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde, özellikle görseller bakımından Esen Severge'nin (1998) çalışmasındaki veri toplama kategorilerinin daha geniş kapsamlı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada görsellerin incelenmesinde kullanılan kategoriler için daha önce Esen Severge'nin (1998) çalışmasında kullandığı kategoriler seçilmiştir. Esen Severge'nin izni ile alınmış olan kategoriler ve tanımlar, bazı eklemeler ve değişiklikler yapılarak kullanılmıştır. Söz konusu çalışmada Atatürk resimleri ve temaları güncel olmayan görseller içerdiği için çalışma dışında tutulmuştur. Bu çalışmada da aynı ilkeye uyulmuştur. Ders kitaplarının görsellerinin incelenmesinde güvenilirliği artırmak için bir program geliştirme uzmanı veri analizinde yer almıştır.

Kitapların görsellerindeki yetişkin ve çocuk figürleri, cinsiyetlerine göre, dört ana kategoride değerlendirilmiştir. Figürler, aşağıda tanımları verilecek olan bu dört ana kategorinin hangi alt boyutunda yer aldıklarına göre sayılmış, böylece frekans dağılımları belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan kategorilerin alt boyutları kapsayıcı niteliktedir; hiçbir figürü dışarıda bırakmayacak şekilde düzenlenmiştir.

Cocuk ve yetişkin figürler kiminle birlikte gösterilmektedir?

- Tek Başına:** Figür, yalnız başına gösterilmektedir; yanında kimse yoktur.
- Çocuk/Çocuklar:** Figür, ya bir çocukla ya da birden fazla çocukla birlikte gösterilmektedir. Figürün yanında ve çevresinde “çocuk”tan başka kimse yoktur.
- Yetişkin/Yetişkinler:** Figür, ya tek bir yetişkinle ya da birden fazla yetişkinle birlikte gösterilmektedir. Figürün yanında ve çevresinde “yetişkin”den başka kimse yoktur.
- Çocuk(lar) ve Yetişkin(ler):** Figür, hem çocuk (ya da çocuklar) hem de yetişkin (ya da yetişkinler) ile birlikte gösterilmektedir.
- Aile:** Figür, eşi ve çocuğuyla (çocuklarıyla), ya da annesi, babası ve kardeşiyle birlikte gösterilmektedir. Yalnız çocuğu (çocukları) ile ve/veya yalnız eşleriyle gösterilen yetişkin figürler ve anne babadan yalnız biriyle gösterilen çocuk figürler bu kategoride yer almamaktadır. Anne, baba ve çocukların yanı sıra büyükanne ve büyükbabaların olduğu geniş ailenin gösterildiği görseller de aile kategorisinde değerlendirilmiştir.
- Kalabalık:** Figür, belirsiz ve çok sayıda başka figürle, yani belirli bir özelliği olmayan bir insan topluluğuyla birlikte gösterilmektedir.

Figürler hangi eylemler içerisinde gösterilmektedir?

I. Yetişkin figürler

- Çocuğa Yönelik/Çocukla İlgili Eylem:** Figür, çocuğun yararına, çocuğun yararlandığı ya da çocukla iletişim kurduğu eylemler içerisinde gösterilmektedir (örneğin, çocuğa önlüğünü giydirirken, çocuğa sarılırken, çocukla konuşurken vb.).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

- b. Yetişkinine Yönelik/Yetişkinle İlgili Eylem:** Figür, yetişkin figürleriyle iletişimsel bir ilişki içerisinde gösterilmektedir (örneğin, konuşurken, herhangi bir nesneyi alıp verirken vb.). Resmi kurumlar içerisindeki bu tür eylemler bu kategoriye alınmamış, “kamusal eylem” kategorisinde değerlendirilmiştir.
- c. Evle İlgili İş/Eylem:** Figür, ev işi kapsamına giren temizlik yapmak, çamaşır ve bulaşık yıkamak ya da sofrada servis yapmak, soba kurmak, sobaya odun atmak, eve kömür taşımak, bahçe işlerini yapmak gibi eylemleri gerçekleştirirken gösterilmektedir.
- d. Kamusal Eylem:** Figür, kamu ve iş yaşamıyla ilgili eylemler içerisinde gösterilmektedir (örneğin, hasta muayene ederken, postanede mektup postalarırken, alışveriş yaparken, çalışırken).
- e. Kendisine Yönelik Eylem:** Figür, günlük yaşamdaki zorunlu, rutin eylemler ve özbakım eylemleri içerisinde gösterilmektedir (örneğin, yemek yerken, saçını tararken, dişini fırçalarken, giyinirken vb.).
- f. Kendi İlgilerine Yönelik Eylem:** Figür, zorunluluk içermeyen, serbest zaman etkinlikleri içerisinde gösterilmektedir (örneğin, televizyon izlerken, piknik yaparken, balık tutarken, gazete okurken, örgü örerken, kitap okurken vb.).
- g. Eylemsiz:** Figür, belirli bir amacı olan bir eylem içerisinde gösterilmemekte, hareketsiz bir biçimde durmakta ya da oturmaktadır.
- h. Diğer:** Figür, tanımlanan kategorilere girmeyen eylemler içerisinde gösterilmektedir (örneğin, yürürken, uyurken, uyanırken).

II. Çocuk figürler

- a. Yakın Toplumsal İlişki İçeren Eylem:** Figür, duygusal ve fiziksel yakınlık içeren bir eylem içerisinde gösterilmektedir (örneğin, sarılırken, çiçek verirken, öperken vb.).
- b. Uzak Toplumsal İlişki İçeren Eylem:** Figür, herhangi biriyle (fiziksel yakınlık içermeyen) iletişimsel bir eylem içerisinde gösterilmektedir (örneğin, yüz yüze ya da telefonla konuşurken, el sallarken vb.).
- c. Öğrenime Yönelik Eylem:** Figür, sınıfta ya da evde, öğrenim etkinliğine yönelik eylemler içerisinde gösterilmektedir (örneğin, sınıfta tahtaya bir şey yazarken, sınıfta kitap okurken, defterine bir şey yazarken, okulda bilgisayar kullanırken, okulda resim yaparken ya da müzik aleti çalarken vb.).
- d. İşe Yönelik Eylem:** Figür, sınıfta ya da evde, doğrudan öğrenime yönelik olmayan, ancak belli bir amaç ve ürün içeren eylemler içerisinde gösterilmektedir (örneğin, bayram töreni için sınıfı süslerken, sınıfı temizlerken, bayrak taşırken, trampet çalarken, çiçek sularken, fidan dikerken, koroda şarkı söylerken, servis yaparken, çöp dökerken vb.).
- e. Kendisine Yönelik Eylem:** Figür, günlük yaşamındaki zorunlu, rutin eylemler ve özbakım eylemleri içerisinde gösterilmektedir (örneğin, yemek yerken, saçını tararken, dişini fırçalarken, giyinirken vb.).
- f. Kendi İlgilerine ve Oyuna Yönelik Eylem:** Figür, zorunluluk içermeyen, serbest zaman eylemleri içerisinde gösterilmektedir (örneğin, TV izlerken, piknik yaparken, balık tutarken, gazete okurken, evde ya da dışarıda ders kitabı dışında kitap okurken, halay çekerken, bisiklete binerken, uçurtma uçururken, ip atlarken, okul dışında bilgisayar kullanırken, okul dışında resim yaparken ya da müzik aleti çalarken vb.).
- g. Eylemsiz:** Figür, belirli bir amacı olan bir eylem içerisinde gösterilmemekte, hareketsiz bir biçimde durmakta ya da oturmaktadır.
- h. Diğer:** Figür, tanımlanan kategoriler içerisinde girmeyen eylemler içerisinde gösterilmektedir (örneğin, yürürken, uyurken, uyanırken).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Figürler hangi mekânlar içerisinde gösterilmektedir?

- Ev ve Ev Çevresi:** Figür, ev içinde ya da evin bahçesinde, balkonunda ya da ev kapısının önündedir.
- Okul ve Okul Çevresi:** Figür, okulun içinde, sınıfta, okulun koridorlarında ya da okul bahçesindedir.
- Dış Mekân ve Sosyal Hayat:** Figür, sokak, cadde, park, hayvanat bahçesi, kafeterya, lokanta, tiyatro, sinema, orman ve tarla gibi dış mekânlarda gösterilmektedir.
- Kurum ve Kuruluş:** Figür, hastane, postane, banka gibi kurumlarda, devlet dairelerinde ya da makam odasında gösterilmektedir. (Okul, “kurum ve kuruluş” kategorisine alınmamış, 3-b kategorisinde ayrıca değerlendirilmiştir. Çünkü incelenen kitaplarda okul “kurumsallığı” ile değil ders kitaplarının hedef kitlesi olan çocukların en fazla zaman geçirdiği mekânlardan biri olması bağlamında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, kadınların okuldaki görünürlüğünü, diğer kurum/kuruluşlardakinden ayırmak ve bir kadın mesleği olarak algılanan öğretmenliğin, kitaplarda hangi boyutta ortaya çıktığı belirlemek amacıyla da iki ayrı kategori oluşturulmuştur.)
- İş Ortamı:** Figürler, esnafılık ya da ustalık gerektiren (çini, çömlek, inşaat işleri, halı dokuma vb.) işleri yaptıkları ortamlarda gösterilmektedir. Kurum ve kuruluş kategorisi resmi kurumları içerdiği için iş ortamına yönelik farklı bir kategori ihtiyacı doğmuştur.
- Belirsiz:** Figürün sergilendiği mekânın özellikleri belirsizdir; a, b, c, d kategorilerinden hiçbirine sokulamamıştır.

Figürler hangi nesnelere gösterilmektedir?**I. Yetişkin figürler**

- Kamusal Nesnelere:** Figür, meslek ve kamuyla ilgili nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, bekçi düdüğü, tebeşir, resmi evrak, enjektör, tüfek, öğretim etkinliği için kullanılan kitap vb.)
- Özel Nesnelere:** Figür, kişisel ilgi, amaç ve gereksinimler için kullanılan nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, bardak, diş fırçası, olta, piknik sepeti, gazete, yün-şiş, fotoğraf makinesi, özel ilgi için okunan kitap vb.).

II. Çocuk figürler

- Öğrenimle İlgili Nesnelere:** Figür, öğrenim etkinlikleri ile ilgili nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, ders kitabı, defter, kalem, tebeşir, çanta, önlük, okulda bilgisayar vb.).
- Oyun Nesnelere:** Figür, serbest zaman ve oyun etkinlikleri ile ilgili nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, uçurtma, top, ip, balon, bebek vb.).
- Kamusal ve İletişimsel Nesnelere:** Figür, toplumsal yaşam içerisinde gerekli olan ya da başkalarıyla ilişki kurmaya yarayan nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, para, mikrofon, telefon, jeton, bayrak, mektup, gazete vb.).
- Özbakım Nesnelere:** Figür, kişisel amaç ve gereksinimler için kullanılan nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, havlu, diş fırçası, tarak vb.).
- Doğayla İlgili Nesnelere:** Figür, herhangi bir amaçla, herhangi bir eylemde bulunurken çiçek, fidan, ağaç gibi nesnelere ve hayvanlarla fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir.
- İş Nesnelere:** Figür, işe yönelik, herhangi bir eylemde bulunurken kullandığı nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, kazma, kürek, kova, temizlik bezi, çekiç, çöp torbası vb.).
- İlgi Alanlarına Yönelik Nesnelere:** Figür, ilgi alanlarıyla ilgili nesnelere bir arada gösterilmektedir (örneğin, okul dışında kullanılan bilgisayar, ders dışı amaçla okunan

Turkish Studies

kitap, piyano, resim materyalleri, olta, gazete, fotoğraf makinesi, okul dışında teleskop vb.).

- h. **Diğer:** Figür, tanımlanan kategorilerin dışındaki nesnelere fiziksel bir bağlantı içerisinde gösterilmektedir (örneğin, taş, mum, sepet, paket vb.).

Bulgular ve Yorum

Figürler Kiminle Birlikte Gösterilmektedir?

Araştırmanın örnekleminde belirtilen 20 kitapta toplam 1151 görsel incelenmiştir. Mevcut görsellerde yer alan çocuk figürlerin kiminle birlikte gösterildiğine bakıldığında (Tablo 2.), kız figürlerin en çoktan en aza doğru sırasıyla, çocuk/çocuklar (%38), çocuk(lar) ve yetişkinler (%20), tek başına (%16), yetişkin/yetişkinler (%13), kalabalık (%7) ve aile (%6) ile gösterildikleri görülmüştür. Oğlan figürleri ise yine sırasıyla çocuk/çocuklar (%43), çocuk(lar) ve yetişkinler (%19), tek başına (%15), yetişkin/yetişkinler (%9), kalabalık (%9) ve aile (%5) ile gösterilmiştir.

Tablo 2. Kız ve Oğlan Figürlerin Birlikte Gösterildikleri Kişilere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Kız		Oğlan	
	f	%	f	%
Tek Başına	104	16	136	15
Çocuk(lar)	243	38	375	43
Yetişkin(ler)	81	13	78	9
Çocuk(lar) ve Yetişkin(ler)	127	20	163	19
Aile	35	6	45	5
Kalabalık	44	7	82	9
TOPLAM	634	100	879	100

İncelenen görsellerdeki toplam çocuk figürleri içinde, kız ve oğlanların birlikte gösterildikleri kişilerin yüzdelik dağılımları şu şekilde (Tablo 3) oluşmuştur: Kız figürleri sırasıyla, çocuk/çocuklar (%16), çocuk(lar) ve yetişkin(ler) (%8), tek başına (%7), yetişkin(ler) (%6), kalabalık (%3) ve aile (%2); oğlan figürleri ise sırasıyla çocuk/çocuklar (%25), çocuk(lar) ve yetişkin(ler) (%11), tek başına (%9), yetişkin(ler) (%5), kalabalık (%5) ve aile (%3) ile sergilenmişlerdir.

Tablo 3. Toplam Çocuk Figürleri İçinde Kız ve Oğlan Figürlerin Birlikte Gösterildikleri Kişilerin Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Kız		Oğlan		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Tek Başına	104	7	136	9	240	16
Çocuk(lar)	243	16	375	25	618	41
Yetişkin(ler)	81	6	78	5	159	11
Çocuk(lar) ve Yetişkin(ler)	127	8	163	11	290	19
Aile	35	2	45	3	80	5
Kalabalık	44	3	82	5	126	8
TOPLAM	634	42	879	58	1513	100

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Araştırmanın bulgularına göre, incelenen görsellerde çocuk figürlerin kiminle birlikte gösterildiğine bakıldığında hem kız hem oğlanlar en çok “çocuk/çocuklarla” bir arada gösterilmişlerdir. Gündelik yaşam içinde, okulda ve sokakta arkadaşlarıyla, evde kardeşleri ile vakit geçiren çocuğun ders kitaplarında temsili bu şekilde olmuş olabilir. Fakat bu kitaplarda toplam kız ve oğlan sayısı içinde oğlan ve kızların görünürlüğüne bakıldığında oğlanlar toplam çocuk sayısının %58’ini oluşturmakta ve böylelikle kızlardan %16’lık bir oranla daha fazla gösterilmektedir. Kitaplarda oğlanların daha fazla görünür olması onların özne olarak daha fazla kabul gördüğünü, kızların ise daha geri planda tutuldukları izlenimini vermektedir.

Oğlanların sayıca üstün konumda olmalarına rağmen çocukların kendi cinsiyetlerinde kimlerle gösterildiği incelendiğinde tek başına gösterilme kategorisi dikkate değerdir. Oranların hemen hemen aynı olduğu bu kategoriler bağımsız ve kendi başına var olabilme konusunda kız ve oğlanlar arasında bir ayrıma gidilmediğini ortaya koymaktadır. Bu oran toplam çocuk sayısı içinde de çok büyük bir fark göstermemektedir.

En çok göze çarpan noktalardan biri toplam çocuk sayısı içinde kızların sadece “yetişkin(ler)” kategorisinde oranca fazla görünür olmalarıdır. Çocukların kendi cinsiyetleri içindeki oranlara bakıldığında da bu kategoride kızların oğlanlara oranla yetişkinlerle daha fazla gösterildiği ve bu oranlar arasındaki farkın diğer kategorilere göre daha fazla olduğu dikkat çekmiştir. Her ne kadar tek başına görünme kategorisindeki eşdeğerlik ayrımcılığın olmadığını gösteriyor diye yorumlanabilirse de kızların yetişkinin koruyuculuğu altında daha fazla gösteriliyor olması korunmaya, kollanmaya daha fazla ihtiyacı olduğu yönünde bir izlenim yaratmaktadır.

Kızların ve oğlanların birlikte gösterildiği yetişkinlerin cinsiyetlerinin oranları da ilgi çekicidir. Kızların %55’i kadınlarla birlikte gösterilirken erkeklerle gösterilme oranları %45’tir. Oğlanlar ise %60 oranında erkeklerle gösterilirken %40 oranında kadınlarla gösterilmektedir. Bu durum çocukların daha çok kendi cinsiyetlerindeki ebeveynleriyle birlikte gösterildiklerini ortaya koymaktadır.

İncelenen görsellerdeki yetişkin kadın ve erkek figürlerin kiminle birlikte gösterildiğine gelindiğinde (Tablo 4), kadın figürlerin sırasıyla yetişkin/yetişkinler (%41), kalabalık (%15), çocuk/çocuklar (%13), çocuk(lar) ve yetişkin(ler) (%12), tek başına (%11) ve aile (%8) ile gösterildikleri ortaya çıkmıştır. Yetişkin erkek figürler ise sırasıyla yetişkin/yetişkinler (%54), tek başına (%17), kalabalık (%10), çocuk/çocuklar (%6) ve aile (%3) ile gösterilmektedirler.

Tablo 4. Yetişkin Kadın ve Erkek Figürlerin Birlikte Gösterildikleri Kişilere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımı

	Yetişkin Kadın		Yetişkin Erkek	
	f	%	f	%
Tek Başına	65	11	258	17
Çocuk(lar)	82	13	82	6
Yetişkin(ler)	252	41	807	54
Çocuk(lar) ve Yetişkin(ler)	73	12	144	10
Aile	50	8	50	3
Kalabalık	90	15	155	10
TOPLAM	612	100	1496	100

Yetişkinlerin birlikte oldukları kişilerle ilgili olarak toplam yetişkin figürler içinde, kadın ve erkek figürlerin birlikte gösterildikleri kişilerin dağılımına bakıldığında (Tablo 5) yetişkin kadın figürler sırasıyla, yetişkin/yetişkinler (%12), çocuk/çocuklar (%4), kalabalık (%4), tek başına (%3),

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

çocuk(lar) ve yetişkin(ler) (%3) ve aile (%3); yetişkin erkek figürler ise yetişkin/yetişkinler (%38), tek başına (%12), kalabalık (%8), çocuk(lar) ve yetişkin(ler) (%7), çocuk/çocuklar (%4) ve aile (%2) ile gösterilmiştir.

Tablo 5. *Toplam Yetişkin Figürleri İçinde Kadın ve Erkek Figürlerin Birlikte Gösterildikleri Kişilerin Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Yetişkin Kadın		Yetişkin Erkek		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Tek Başına	65	3	258	12	323	15
Çocuk(lar)	82	4	82	4	164	8
Yetişkin(ler)	252	12	807	38	1059	50
Çocuk(lar) ve Yetişkin(ler)	73	3	144	7	217	10
Aile	50	3	50	2	100	5
Kalabalık	90	4	155	8	245	12
TOPLAM	612	29	1496	71	2108	100

İncelenen görsellerde, yetişkin kadın ve erkeklerin kiminle gösterildiğiyle ilgili bulgulara bakıldığında, iki grubun da en çok yetişkinlerle gösterildiği fakat oranlara bakıldığında erkeklerin yetişkinlerle gösterilmesinin oldukça yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Erkeklerin tek başına ve yetişkinlerle gösterilme kategorileri toplamda %70'i bulmakta, bundan sonraki kategorilere bakıldığında ise çocuk ve yetişkin kategorisi ile kalabalık kategorisinin geldiği, çocuk ve aile kategorilerinin ise son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu durum, öğrencilerde erkeklerin toplumsal yapı içinde daha bağımsız hareket edebildikleri imajını yaratabilir. Erkeklerin aksine kadınlar yetişkinlerle görülme kategorisinden sonra kalabalık ve çocuklar kategorisinde daha fazla gösterilmekte, bunu çocuklar ve yetişkinler takip etmekte, tek başına gösterilme sıklığı ise sondan ikinci sırada yer almaktadır. Kadınların aileyle birlikte gösterilmesi son sırada yer alıyor olsa da bu kategorinin oranının kadınlarda %8, erkeklerde ise %3 olması, dolayısıyla kadının aile ve çocuklarla daha çok birlikte görülmesi, dikkate değer bir bulgudur. Yine cinsiyetlere göre bakıldığı zaman kadınların kız ve oğlanlarla görülmesi arasında çok büyük bir fark olmamasına rağmen erkeklerin %60 oranında oğlanlarla gösterilmesi erkeklerin daha çok oğlanların yanlarında bulunduğu ve onlara örnek olduğunun göstergesi olabilir. Kadınların ise hem oğlanlarla hem kızlarla gösterilmesiyse aile ve çocukların bakımından sorumlu gösterilmesinin bir sonucu olabilir. Geçtan (1998), geleneksel evlilikler kadın ve erkek rollerinin ve anne-baba rollerinin birbirine karışmadığını belirtirken bu tarz ailelerde, kız ya da erkek, çocukların sorumluluğunun anne tarafından üstlenildiğine vurgu yapar.

Figürler Hangi Eylemler İçerisinde Gösterilmektedir?

Çocuk figürler

Kitapların görsellerinde kız ve oğlan figürlerin gerçekleştirdikleri eylemlere bakıldığında (Tablo 6) kız figürler sırasıyla, kendi ilgilerine ve oyuna yönelik eylem (%27), öğrenime yönelik eylem (%17), eylemsiz (%17), yakın toplumsal ilişki içeren eylem (%14), uzak toplumsal ilişki içeren eylem (%11), diğer (%10), işe yönelik eylem (%4) ve kendisine yönelik eylem (2) içinde gösterilmekteyken oğlan figürler ise sırasıyla kendi ilgilerine ve oyuna yönelik eylem (%32), öğrenime yönelik eylem (%15), yakın toplumsal ilişki içeren eylem (%13), eylemsiz (%13), uzak toplumsal ilişki içeren eylem (%11), diğer (%9), işe yönelik eylem (%5) ve kendisine yönelik eylem (%2) içinde gösterilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Tablo 6. *Kız ve Oğlan Figürlerin Eylemlerine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Kız		Oğlan	
	f	%	f	%
Yakın Toplumsal İlişki İçeren Eylem	87	14	112	13
Uzak Toplumsal İlişki İçeren Eylem	67	11	102	11
Öğrenime Yönelik Eylem	110	17	130	15
İşe Yönelik Eylem	26	4	43	5
Kendisine Yönelik Eylem	15	2	15	2
Kendi İlgiilerine ve Oyuna Yönelik Eylem	174	27	282	32
Eylemsiz	93	15	112	13
Diğer	62	10	83	9
TOPLAM	634	100	879	100

Görsellerde kız ve oğlan figürlerin eylemlerine genel toplam içinde bakıldığında (Tablo 7) kız figürler sırasıyla, kendi ilgilerine ve oyuna yönelik eylem (%12), öğrenime yönelik eylem (%7), yakın toplumsal ilişki içeren eylem (%6), eylemsiz (%6), uzak toplumsal ilişki içeren eylem (%4), diğer (%4), işe yönelik eylem (%2) ve kendisine yönelik eylem (%1) içerisinde gösterilmektedir. Oğlan figürler ise kendi ilgilerine ve oyuna yönelik eylem (%19), öğrenime yönelik eylem (%9), yakın toplumsal ilişki içeren eylem (%7), uzak toplumsal ilişki içeren eylem (%7), eylemsiz (%7), diğer (%5), işe yönelik eylem (%3) ve kendisine yönelik eylem (%1) içerisinde gösterilmektedir.

Tablo 7. *Toplam Çocuk Figürleri İçinde Kız ve Oğlan Figürlerin Eylemlerinin Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Kız		Oğlan		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Yakın Toplumsal İlişki İçeren Eylem	87	6	112	7	199	13
Uzak Toplumsal İlişki İçeren Eylem	67	4	102	7	169	11
Öğrenime Yönelik Eylem	110	7	130	9	240	16
İşe Yönelik Eylem	26	2	43	3	69	5
Kendisine Yönelik Eylem	15	1	15	1	30	2
Kendi İlgiilerine ve Oyuna Yönelik Eylem	174	12	282	19	456	31
Eylemsiz	93	6	112	7	205	13
Diğer	62	4	83	5	145	9
TOPLAM	634	42	879	58	1513	100

Eylemler kategorisine gelindiğinde kız ve oğlan figürleri arasında çok büyük farklar olmadığı görülmektedir. Her iki cinsiyetteki çocuklar en çok kendi ilgilerine-oyuna yönelik eylem içinde gösterilmiş, bunu öğrenime yönelik eylem izlemiştir. “Kendi ilgilerine ve oyuna yönelik eylem” kategorisinde oranlar bakımından oğlanların daha fazla yer aldığı görülmekte, kızların ise “öğrenime yönelik” ve “eylemsiz” kategorilerinde oğlanlara oranla daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bunun nedeni özellikle oyun bakımından oğlanların daha çok sokakta görünmesi, kızların ise daha çok evde ya da okulda görünmesi olabilir. Bu durumun yine kız ve oğlanları kategorilere soktuğu ve kızları pasif bir görünümde bıraktığı düşünülebilir. Dışarıda daha fazla görünür olan oğlanlar bağımsız, güçlü ve aktiftir.

Yakın toplumsal ilişki kategorisinde kızların oranı çok az da olsa oğlanlara oranla fazla olmakla birlikte incelenen görsellerde dikkat çeken bir husus bulunmaktadır. Kızlar bu kategoride anne, baba ve büyükleri ile daha yakın ilişki içinde bulunmakta, onlara sarılmakta ya da onlar

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

tarafından sevilmetedir. Oğlanlar ise bu kategoride anne baba ve büyükleri dışında arkadaşları ile de oldukça sık yer almakta, aile dışındaki sosyal ilişkileri ortaya konmaktadır. Bu durum yine oğlan ve kızların sosyal hayat içindeki yerlerine gönderme yapmaktadır. Uzak toplumsal ilişki, işe yönelik eylem, kendisine yönelik eylem ve diğer kategorilerinde ise kız ve oğlanların oranlarının aynı ya da çok yakın olduğu gözlemlenmektedir.

İşe yönelik eylem kategorisinde kız ve oğlanların içinde buldukları eylemler birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Kızlar daha çok iç mekânda olan işlerde gösterilirken oğlanlar bahçe işleri ya da çıraklık gibi işlerde gösterilmiştir. Bu durumun, kızların ve oğlanların ileride kadın ve erkek olarak sorumlu olacakları işlerin bir stajı olma özelliği taşıdığı düşünülebilir.

Ayrıca kızların daha çok anneye, oğlanlarınsa babalarına yardım ettikleri görünmektedir. Yaptığı araştırmada benzer bulgulara ulaşan Metin (2011) şunları dile getirmektedir:

Bu örnekte dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır: Birincisi ders kitaplarında oğlan çocuğunun babaya yardım ederken, kız çocuğunun da anneye yardım ederken resmedilmesi ve anlatılması, böylece oğlan çocuğunun babayla, kız çocuğunun da anneye özdeşleştirilmesidir. İkincisi ise kız çocuğuna verilen şu mesajdır: Ev işi senin görevindir, sen çalışma hayatına girsen dahi, bu senin aslı görevini yapmana engel teşkil etmez (s. 87).

Yetişkin figürler

İncelenen kitaplardaki görsellerde yetişkin kadın ve erkek figürlerin hangi eylemler içerisinde olduklarına bakıldığı zaman (Tablo 8) kadın figürler sırasıyla, kamusal eylem (%24), yetişkine yönelik/yetişkinle ilgili eylem (%16), kendi ilgilerine yönelik eylem (%15), çocuğa yönelik/çocukla ilgili eylem (%14), eylemsiz (%13), diğer (%10), evle ilgili iş/eylem (%7) ve kendisine yönelik eylem (%1) içerisinde gösterilmektedir. Yetişkin erkek figürler ise sırasıyla, kamusal eylem (%32), yetişkine yönelik/yetişkinle ilgili eylem (%23), eylemsiz (%15), kendi ilgilerine yönelik eylem (%11), diğer (%9), çocuğa yönelik/çocukla ilgili eylem (%7), evle ilgili iş/eylem (%2) ve kendisine yönelik eylem (%1) içerisinde gösterilmektedir.

Tablo 8. *Yetişkin Kadın ve Erkek Figürlerin Eylemlerine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Yetişkin Kadın		Yetişkin Erkek	
	f	%	f	%
Çocuğa Yönelik/Çocukla İlgili Eylem	87	14	101	7
Yetişkine Yönelik/Yetişkinle İlgili Eylem	96	16	349	23
Evle İlgili İş/Eylem	40	7	29	2
Kamusal Eylem	150	24	481	32
Kendisine Yönelik Eylem	9	1	18	1
Kendi İlgilerine Yönelik Eylem	89	15	164	11
Eylemsiz	81	13	226	15
Diğer	60	10	128	9
TOPLAM	612	100	1496	100

İncelenen kitaplardaki görsellerde yetişkin kadın ve erkek figürlerin eylemlerine genel toplam içinde bakıldığında (Tablo 9) kadın figürler sırasıyla kamusal eylem (%7), çocuğa yönelik/çocukla ilgili eylem (%4), yetişkine yönelik/yetişkinle ilgili eylem (%4), kendi ilgilerine yönelik eylem (%4), eylemsiz (%4), diğer (%3), evle ilgili iş/eylem (%2) ve kendisine yönelik eylem (%1) içerisinde gösterilmekteyken erkek figürler ise sırasıyla kamusal eylem (%23),

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

yetişkinine yönelik/yetişkinle ilgili eylem (%16), eylemsiz (%11), kendi ilgilerine yönelik eylem (%8), diğer (%6), çocuğa yönelik/çocukla ilgili eylem (%5), evle ilgili iş/eylem (%1) ve kendisine yönelik eylem (%1) içerisinde gösterilmektedir.

Tablo 9. *Toplam Yetişkin Figürleri İçinde Kadın ve Erkek Figürlerin Eylemlerinin Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Yetişkin Kadın		Yetişkin Erkek		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Çocuğa Yönelik/Çocukla İlgili Eylem	87	4	101	5	188	9
Yetişkinine Yönelik/Yetişkinle İlgili Eylem	96	4	349	16	445	20
Evle İlgili İş/Eylem	40	2	29	1	69	3
Kamusal Eylem	150	7	481	23	631	30
Kendisine Yönelik Eylem	9	1	18	1	27	2
Kendi İlgilerine Yönelik Eylem	89	4	164	8	253	12
Eylemsiz	81	4	226	11	307	15
Diğer	60	3	128	6	188	9
TOPLAM	612	29	1496	71	2108	100

İncelenen kitaplardaki görsellerde yetişkinlerin içinde buldukları eylemler incelendiğinde iki grubun da ilk iki sırada kamusal eylem ve yetişkinine yönelik eylem içerisinde oldukları gözlenmektedir. Bu eylemlerin oranları arasında ciddi farklar vardır. Söz konusu oranlara göre erkekler daha çok kamusal eylem ve yetişkinine yönelik eylem içinde gösterilmekte, bu da erkeğin sosyal hayat içerisinde daha fazla yer aldığını ve yetişkinlerle daha yoğun bir iletişim içinde olduğunu göstermektedir. Çalışma yaşamı ve sosyal hayatta daha fazla görünür olan erkek dışarıyı sahiplenirken, kadının bu alanlardaki oranı erkeğe nazaran oldukça düşüktür.

Kamusal eylemle ilgili olarak dikkat çeken bir başka husus da bu kategori içerisinde erkeklerin büyük çoğunluğunun çalışma hayatı içerisinde gösterilmesine rağmen kadınların daha çok dışarıda evin ihtiyaçlarını gidermeye yönelik eylemlerde, alışveriş yaparken gösterilmesidir. Öyle ki, kadınlar çok az sayıda görselde bir iş yaparken gösterilmektedir. Bu işler arasında en sık gösterilenler öğretmenlik, hemşirelik ve doktorluk olmakla birlikte, birer kere olmak kaydıyla astronot, veteriner, yazar, banka memuru, kitapçı olarak gösterilmiş, zanaat gerektiren kollarında da halı dokuma, terzilik ve çinicilik içerisinde gösterilmişlerdir. Buna karşın erkekler doktor, bilim insanı, astronot, öğretim elemanı, heykeltıraş, gazeteci, müzisyen, şarkıcı, oyuncu, öğretmen, muhtar, banka memuru, postacı olarak gösterilmiş, zanaat, ustalık, güç gerektiren mesleklerden ve esnaf kollarından demircilik, hamallık, odunculuk, balıkçılık, işçilik, çömlekçilik, marangozluk, terzilik, matbaacılık, çiftçilik, kuaförlük vb. işler içinde de gösterilmişlerdir. Bu örneklerin ortaya koyduğu üzere ders kitapları kadınlara yönelik çok az sayıda iş kolu önermekteyken erkeklerle yönelik olarak bu yelpazeyi oldukça geniş tutmaktadır. Bu durumun öğrencilerin meslek seçimlerinde cinsiyetlerinden kaynaklı olarak özyeterlik algılarını etkileyeceği düşünülebilir.

Eylemler kategorisinde çocuğa yönelik/çocukla ilgili eylemlerde ise yine kadınların ön planda olduğunu görmekteyiz. Kadınların kendi cinsiyetleri içerisinde erkeklere oranla yarı yarıya daha fazla oranda çocuklarla ilgili eylemler içinde olması, kadınların “anne” rolünün fazlasıyla vurgulandığını ortaya koymaktadır. Yorgancı (2008) yaptığı çalışmada ilköğretim ders kitaplarının tümünde var olan bebeklerin ya anne kucagında gösterildiğini ya da annenin onların bakımını yaparken resmedildiğini belirtmiştir. Çocuğa yönelik eylemlerle ilgili olarak bu çalışmada edinilen izlenimlere göre kadınlar bu kategoride çocukların doyurulması, giydirilmesi, hazırlanması gibi eylemler içerisinde gösterilirken erkekler daha çok ya çocuklarla konuşurken ya da onlarla

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

oyun oynarken gösterilmektedir. Bu da özellikle “baba” rolündeki erkeğin çocukların bakımı konusundaki sorumluluklardan özgürleştirildiğinin, “anne”nin ise çocukların sağlıklı bir şekilde bakılıp büyütülmesinden sorumlu tutulduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kendi ilgilerine yönelik eylemlerde kendi cinsiyetleri içinde kadınların daha yüksek bir orana sahip oldukları görülmektedir. Bu eylemlerin çeşitlerine bakıldığında ise erkeklerin daha çok balık tutarken ya da avlanırken, gazete okurken, bahçe işleriyle ilgilenirken ve piknik yaparken resmedildikleri, kadınların ise örgü örerken, televizyon seyredirken, nakış işlerken ve piknik yaparken gösterildikleri saptanmıştır. Bu eylemlerin kadın ve erkeğe göre dağılımları da geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun düşmektedir.

Evle ilgili işlerde de kadınların yüzdesinin erkeklere oranla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Kadınlar genellikle temizlik yapma, bulaşık yıkama, yemek yapma ve sofrada servis yapma gibi eylemler içinde gösterilirken, erkeklerin sadece bahçe işlerinde ya da eve ekmek getirirken resmedilmesi oldukça dikkat çekicidir. Tüm kitaplar içinde erkeğin sadece bir resimde mutfaktan masaya yemek getirirken resmedildiği görülmektedir. Bu durumun evdeki kadın-erkek rollerini keskin bir şekilde çizdiği, erkeği evin geçimini sağlamakla sorumlu tutarken kadını evin işlerinin yolunda gitmesiyle sorumlu kıldığı düşünülebilir.

Figürler Hangi Mekânlar İçerisinde Gösterilmektedir?

İncelenen kitaplardaki görsellerde kız ve oğlan figürlerin hangi mekânlarda gösterildiklerine bakıldığı zaman (Tablo 10), kız figürler sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%32), okul ve okul çevresi (%21), ev ve ev çevresi (%19), belirsiz (%19), kurum ve kuruluş (%5) ve iş ortamında (%1) gösterilmektedir. Bu kategoride oğlan figürler ise sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%45), okul ve okul çevresi (%19), belirsiz (%18) ev ve ev çevresi (%15), kurum ve kuruluş (%3) mekânlarında gösterilmiş, iş ortamında ise hiç gösterilmemiştir.

Tablo 10. *Kız ve Oğlan Figürlerinin Gösterildiği Mekânlara Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Kız		Oğlan	
	f	%	f	%
Ev ve Ev Çevresi	122	19	129	15
Okul ve Okul Çevresi	133	21	170	19
Dış Mekân ve Sosyal Hayat	207	32	391	45
Kurum ve Kuruluş	49	8	30	3
İş Ortamı	2	1	0	0
Belirsiz	121	19	159	18
TOPLAM	634	100	879	100

Kitaplardaki görsellerde kız ve oğlan figürlerin genel toplam içinde hangi mekânlarda gösterildiklerine bakıldığı zaman (Tablo 11) ise şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Kız figürler sırasıyla, dış mekân ve sosyal hayat (%14), okul ve okul çevresi (%9), ev ve ev çevresi (%8), belirsiz (%8), kurum ve kuruluştaki (%3) gösterilmiş, iş ortamında gösterildikleri sayı ise yüzdeleri dilimi etkilemediği için yok sayılmıştır. Oğlan figürlere bakıldığında sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%45), okul ve okul çevresi (%19), belirsiz (%18) ev ve ev çevresi (%15), kurum ve kuruluş (%3) mekânlarında gösterilmiş, iş ortamında ise hiç gösterilmemiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Tablo 11. *Toplam Çocuk Figürleri İçinde Kız ve Oğlan Figürlerinin Gösterildiği Mekânların Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Kız		Oğlan		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Ev ve Ev Çevresi	122	8	129	9	251	17
Okul ve Okul Çevresi	133	9	170	11	303	20
Dış Mekân ve Sosyal Hayat	207	14	391	26	598	40
Kurum ve Kuruluş	49	3	30	2	79	5
İş Ortamı	2	0	0	0	2	0
Belirsiz	121	8	159	10	280	18
TOPLAM	634	42	879	58	1513	100

İncelenen kitaplarda kız ve oğlanların en çok dış mekân ve sosyal hayat içinde gösterildikleri saptanmıştır. Fakat kızlar ve oğlanların gösterilme oranları birbirinden oldukça farklıdır. Kendi cinsiyetleri içinde aralarında %13'lük bir fark varken toplam çocuklar içerisindeki oranlarında da durum farklılık göstermemekte ve oğlanlar kızlara göre %12 oranında daha fazla görünmektedir. Bu da oğlanların dış mekân ve sosyal hayatta daha fazla yer buldukları, daha bağımsız ve aktif oldukları imajını yaratmaktadır. Kız ve oğlanların dış mekân ve sosyal hayatta gösterildikleri yerler ise birbirinden çok büyük farklar göstermemektedir. Hem kızlar hem de oğlanlar daha çok sokakta, ormanlık alanlarda, parklarda, kafeterya ve lokantalarda, oyun alanlarında gösterilmişlerdir. Kızların kendi cinsiyetleri içerisinde bakıldığında oğlanlara oranla okul ve okul çevresinde daha çok resmedildiği görülmekte fakat aradaki farkın çok fazla olmadığı gözlemlenmektedir.

Ev ve ev çevresinde bulunma bakımından da yine kızların oğlanlara oranla kendi cinsiyetleri içindeki dağılımlarda daha yüksek bir yüzdeye sahip oldukları görülmektedir. Bu durum oğlanların daha bağımsız ve özerk bir yapıda sunulmalarına karşılık kızların evde güvenli bir ortamda daha çok yer aldıklarını ortaya koymaktadır.

İncelenen kitaplardaki görsellerde yetişkin kadın ve erkek figürlerin hangi mekânlarda gösterildiklerine bakıldığında (Tablo 12) kadın figürler sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%47), ev ve ev çevresi (%25), belirsiz (%13), kurum ve kuruluş (%8), iş ortamı (%5), okul ve okul çevresinde (%2) gösterilirken yetişkin erkek figürler sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%57), belirsiz (%19), ev ve ev çevresi (%11), kurum ve kuruluş (%9), iş ortamı (%3), okul ve okul çevresinde (%1) gösterilmiştir.

Tablo 12. *Yetişkin Kadın ve Erkek Figürlerinin Gösterildiği Mekânlara Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Yetişkin Kadın		Yetişkin Erkek	
	f	%	f	%
Ev ve Ev Çevresi	151	25	171	11
Okul ve Okul Çevresi	10	2	20	1
Dış Mekân ve Sosyal Hayat	286	47	849	57
Kurum ve Kuruluş	52	8	137	9
İş Ortamı	34	5	42	3
Belirsiz	79	13	277	19
TOPLAM	612	100	1496	100

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Kadın ve erkek figürlerin genel toplam içinde hangi mekânlarda gösterildiklerine bakıldığında (Tablo 13), kadın figürler sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%13), ev ve ev çevresi (%7), belirsiz (%4), kurum ve kuruluş (%2), iş ortamı (%2), okul ve okul çevresinde (%1) gösterilirken, yetişkin erkek figürler sırasıyla dış mekân ve sosyal hayat (%40), belirsiz (%13), ev ve ev çevresi (%8), kurum ve kuruluş (%7), iş ortamı (%2) son olarak okul ve okul çevresinde (%1) gösterilmiştir.

Tablo 13. *Toplam Yetişkin Figürler İçinde Kadın ve Erkek Figürlerinin Gösterildiği Mekânlara Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Yetişkin Kadın		Yetişkin Erkek		TOPLAM	
	F	%	f	%	f	%
Ev ve Ev Çevresi	151	7	171	8	322	15
Okul ve Okul Çevresi	10	1	20	1	30	2
Dış Mekân ve Sosyal Hayat	286	13	849	40	1135	53
Kurum ve Kuruluş	52	2	137	7	189	9
İş Ortamı	34	2	42	2	76	4
Belirsiz	79	4	277	13	356	17
TOPLAM	612	29	1496	71	2108	100

Yetişkin kadın ve erkeklerin hangi mekânlar içinde gösterildikleri incelendiğinde iki grubun da daha çok dış mekân ve sosyal hayat içerisinde yer buldukları görülmüştür. Kendi cinsiyetleri içerisindeki dağılımlara bakıldığında erkeklerin yine oldukça farklı bir şekilde kadınlardan daha fazla dış mekân ve sosyal hayat içinde gösterildikleri saptanmıştır. Bu duruma karşılık ev ve ev çevresinde bulunma yüzdelerine bakıldığında kadınların bu mekânlarda %14'lük bir oranla daha fazla gösterildiği görülmüştür. Bu durum erkeklerin daha çok dış hayatla bağlantı içerisindeyken kadınların ev ve ev çevresinde yer aldıklarını açıkça göstermektedir. Dış mekân görsellerinde kadın ve erkeklerin resmedilişlerine bakıldığında kadınların sokakta yürürken, alışveriş mekânlarında, tiyatro, kafeterya ve lokanta gibi mekânlarda daha çok gösterildiği saptanmıştır. Buna karşılık erkekler sokakta yürürken, bankta otururken, sinema, tiyatro ve kafeterya gibi mekânlarda gösterilmiştir. Fakat burada küçük bir detay dikkat çekmektedir; özellikle sokakta kadınlar daha çok ya alışverişe gitmiş ya alışverişten dönmüş ya da bir çocuğun elinden tutarken resmedilirken, erkekler daha çok resmi kıyafetlerle ve ellerinde iş çantaları ile resmedilmişlerdir. Bu da yine kamusal alanda dahi erkek ve kadın rollerinin paylaştırıldığı göstermektedir.

İş ortamı, okul çevresi ve kurum kuruluş kategorilerinde oranların birbirine yakın olduğu gözlemlenmektedir. Fakat “belirsiz” kategorisinde erkeklerin oldukça fazla resmedildiği görülmüştür. “Belirsiz” kategorisinde daha çok figürler tek başına eylemsiz olarak ya da bir iş yaparken gösterilmekte fakat nerede oldukları belirlenmemektedir. Bu kategoride portre halinde gösterilmiş resimler de yer almıştır. Bu nedenle erkeklerin tüm görseller içinde sayıca fazla gösterilmiş olmasının bir sonucu olarak bu kategoride daha fazla yer aldıkları düşünülebilir.

Figürler Hangi Nesnelere Gösterilmektedir?

Çocuk figürler

İncelenen görsellerde kız ve oğlan figürlerin hangi nesnelere birlikte gösterildiğine bakıldığında (Tablo 14) kız figürleri sırasıyla öğrenimle ilgili nesnelere (%35), ilgi alanlarına yönelik nesnelere (%33), oyun nesnelere (%15), iş nesnelere (%6), öz-bakım nesnelere (%4), doğayla ilgili nesnelere (%3), diğer nesnelere (3) ve kamusal ve iletişimsel nesnelere (%1)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

birlikte görülmüştür. Oğlan figürler ise sırasıyla öğrenimle ilgili nesnelere (%33), ilgi alanlarına yönelik nesnelere (%25), oyun nesneleriyle (24), öz-bakım nesneleriyle (%5), iş nesneleriyle (%5), doğayla ilgili nesnelere (%4), kamusal ve iletişimsel nesnelere (%3) ve diğer nesnelere (%1) birlikte gösterilmiştir.

Tablo 14. Kız ve Oğlan Figürlerin Fiziksel Bağlantı İçerisinde Gösterildikleri Nesnelere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Kız		Oğlan	
	f	%	f	%
Öğrenimle İlgili Nesne	125	35	158	33
Oyun Nesnesi	53	15	114	24
Kamusal ve İletişimsel Nesne	3	1	13	3
Öz-Bakım Nesnesi	14	4	26	5
Doğayla İlgili Nesne	12	3	18	4
İş Nesnesi	21	6	27	5
İlgi Alanlarına Yönelik Nesne	116	33	120	25
Diğer	12	3	5	1
TOPLAM	356	100	481	100

Kitaplarda bir nesneyle görülen çocuk figürlerin toplamı içinde kız ve oğlan figürlerin hangi nesnelere birlikte gösterildiğine bakıldığında (Tablo 15) kız figürleri sırasıyla öğrenimle ilgili nesnelere (%15), ilgi alanlarına yönelik nesnelere (%14), oyun nesneleriyle (%6), iş nesneleriyle (%3), öz-bakım nesneleriyle (%2), doğayla ilgili nesnelere (%1), diğer nesnelere (1) ve kamusal ve iletişimsel nesnelere (%1) birlikte gösterilmiştir. Oğlan figürler ise sırasıyla öğrenimle ilgili nesnelere (%19), ilgi alanlarına yönelik nesnelere (%14), oyun nesneleriyle (14), öz-bakım nesneleriyle (%3), iş nesneleriyle (%3), doğayla ilgili nesnelere (%2), kamusal ve iletişimsel nesnelere (%2) ve diğer nesnelere (%2) birlikte gösterilmiştir.

Tablo 15. Toplam Çocuk Figürleri İçinde Kız ve Oğlan Figürlerin Fiziksel Bağlantı İçerisinde Gösterildikleri Nesnelere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Kız		Oğlan		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Öğrenimle İlgili Nesne	125	15	158	19	283	34
Oyun Nesnesi	53	6	114	14	167	20
Kamusal ve İletişimsel Nesne	3	1	13	1	16	2
Öz-Bakım Nesnesi	14	2	26	3	40	5
Doğayla İlgili Nesne	12	1	18	2	30	3
İş Nesnesi	21	3	27	3	48	6
İlgi Alanlarına Yönelik Nesne	116	14	120	14	236	28
Diğer	12	1	5	1	17	2
TOPLAM	356	43	481	57	837	100

Kitaplardaki görsellerde çocukların herhangi bir nesneyle bağlantı içinde olma durumları incelendiğinde kendi cinsiyetleri içinde kız ve oğlan gruplarının her ikisinde de ilk sırayı öğrenimle ilgili nesnelere almıştır. Çocukların gündelik hayatlarının büyük bölümünün okulda geçtiği, sonrasında da evde okulla ilgili ödev ve çalışmalarından sorumlu olduğu düşünüldüğünde bu durum oldukça anlaşılır hale gelmektedir. Bu kategoriye toplam çocuk sayısı içinde bakıldığında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

oğlanların biraz daha yüksek bir oranda görünür oldukları saptanmakta, bütün görsellerdeki oğlan sayısının kız sayısından bir hayli yüksek olması buna sebep olmaktadır.

İlgi alanlarına yönelik nesnelere gösterilme oranına bakıldığında kızların ve oğlanların kendi cinsiyetleri içindeki oranlarda bu kategorinin ikinci sırada olduğu fakat kızların bu alanda erkeklere nazaran %8’lik bir oranda daha fazla yer aldığı görülmektedir. Kızların kitap okurken, müzik aleti çalarken ya da televizyon izlerken daha fazla gösterilmesi bunun sebebi olabilir.

Çocukların oyun nesnelere ile gösterilmeleri de oldukça yüksek bir orana sahiptir. Burada hem kendi cinsiyetleri içinde hem de toplam sayı içinde oğlanların kızlara oranla oldukça yüksek bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum oğlanların oyunla daha fazla vakit geçirebildiklerine gönderme yaptığı gibi, daha önce eylemler kategorisinde de kendi ilgilerine ve oyuna yönelik eylemlerde daha çok görülmeleriyle tutarlılık taşımaktadır. Görsellerin içeriklerine bakıldığında oğlanların “yedi kiremit, çember çevirme, halat çekme, istop” gibi oyunlar içinde ve bu oyunların nesnelereyle, oyuncak kılıç ve uçurtmayla görüldüğü, bunların ise sokağa özgü oyunlar olmasının oğlanlara verilen özgürlüğün kitaplara yansımaları olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra oğlanların kılıç gibi oyuncaklarla resmedilmesinin, erkeklere yüklenen özelliklerden “savaşçı, saldırgan, güçlü” olmayla örtüştüğü düşünülebilir. Kızlarınsa dışarıda ip atlama, istop daha çok ev içinde bebekleriyle evcilik oynarken resmedilmesinin, onların “anne” rolüne daha küçük yaşta yönlendirilmesine neden olabileceği düşünülmektedir. Diğer kategorilerde kız ve oğlanlar arasında çok büyük farklılıklar gözlenmemekte, sadece “diğer” kategorisinde kızların sayısal olarak daha fazla gösterilmesi dikkati çekmektedir.

Yetişkin figürler

İncelenen görsellerde yetişkin kadın ve erkek figürlerin hangi nesnelere bağlantı içinde olduğuna bakıldığında (Tablo 16) kadın figürler sırasıyla kamusal nesnelere (%51) ve özel nesnelere (%49) gösterilmişlerdir. Yetişkin erkek figürler ise sırasıyla kamusal nesnelere (%74) ve özel nesnelere (%26) gösterilmişlerdir.

Tablo 16. *Yetişkin Kadın ve Erkek Figürlerin Fiziksel Bağlantı İçerisinde Gösterildikleri Nesnelere Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Kadın		Erkek	
	f	%	f	%
Kamusal Nesne	148	51	446	74
Özel Nesne	141	49	160	26
TOPLAM	289	100	606	100

Görsellerde bir nesneyle birlikte görülen yetişkin kadın ve erkek figürlerin toplamı içinde kadın ve erkek figürlerin hangi nesnelere bağlantı içinde olduğuna bakıldığında (Tablo 17) kadın figürler sırasıyla kamusal nesnelere (%16) ve özel nesnelere (%16) gösterilirken yetişkin erkek figürler ise sırasıyla kamusal nesnelere (%50) ve özel nesnelere (%18) gösterilmişlerdir.

Tablo 17. *Toplam Yetişkin Figürleri İçinde Kadın ve Erkek Figürlerin Fiziksel Bağlantı İçerisinde Gösterildikleri Nesnelere Cinsiyete Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları*

	Kadın		Erkek		TOPLAM	
	f	%	f	%	f	%
Kamusal Nesne	148	16	446	50	594	66
Özel Nesne	141	16	160	18	301	34
TOPLAM	289	32	606	68	895	100

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Toplam sayı içinde erkeklerin nesnelere gösterilme oranı (%68) kadınlarınkinin (%32) iki katından fazla bir yüzdeye sahiptir. Bu durum erkeklerin yaşantı içerisinde “etkileyen ve değiştiren” özne olma özellikleriyle bağlantılı olarak yorumlanabilir zira erkekler kadınlara oranla daha fazla nesne kullanmakta ve “fark” yaratmaktadır. Kadınların kamusal ve özel nesne kullanımları neredeyse yarı yarıya bir oranla eşit durumdayken erkeklerin kamusal nesnelere özel nesnelere üç katı kadar daha fazla bağlantı içinde gösterilmeleri “eylemler ve mekânlar” kategorileriyle tutarlı bir sonuç olarak göze çarpmaktadır. Kamusal alanda çok daha fazla resmedilmiş olan erkekler, bu nedenle kamusal nesnelere de daha fazla bağlantı içinde bulunmaktadır. Kadınların ve erkeklerin bağlantı içinde oldukları kamusal nesnelere bakıldığında, kadınların çoğunlukla alışveriş ortamındaki nesnelere, daha az sayıda olmakla birlikte de meslek dallarına ilişkin nesnelere (tebeşir, steteskop, kitap, vb.) gösterildikleri, erkeklerinse yaptıkları işle bağlantılı nesnelere (çömlek, yangın söndürme tüpü, fayans, hızar, balta, steteskop, vb.) resmedildikleri görülmektedir.

Özel nesnelere incelendiğinde de kadınlar ev ortamında yaptığı işlerde kullandığı nesnelere (temizlik bezi, bulaşık teli, iğne, iplik, ocak, vb.) daha çok gösterilirken bazı görsellerde de televizyon, bilgisayar ve kitap gibi ilgi alanlarına yönelik nesnelere bir arada yer almaktadır. Erkeklerin bağlantı içinde olduğu nesnelere daha çok gazete, dergi, kitap, televizyon, bilgisayar gibi ilgi alanlarına yönelik nesnelere, evin işleriyle ilgili olarak bahçe bakımında kullandıkları hortum, kazma gibi nesnelere de az sayıda da olsa yer almıştır. Erkekler sadece bir görselde mutfaktan salona getirdiği servis malzemeleriyle gösterilmektedir.

Yukarıdaki bulgular göz önüne alındığında, bu çalışmadan elde edilen bulgular Kırbaçoğlu Kılıç ve Eyüp (2011) tarafından yürütülen çalışmanın bulgularıyla uyum içindedir. Ayrıca Esen Sevrge (1998), Yorgancı (2008), Metin (2011) ve Özkan (2013) gibi araştırmacılarının ulaştığı sonuçlar da bu çalışmanın sonuçlarına yakındır. Esen Sevrge'nin çalışmasına göre kız ve oğlanların tek başına gösterilmeleri arasındaki farkın bu çalışmada azaldığı, görsellerde bulunan kız figürlerin oranının ilk çalışmada %37'ye, bu çalışmada %42 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada, tek başına gösterilme oranı kadınlarda daha fazlayken, çocuklarla gösterilme oranı ise daha düşüktür. Yine bu çalışmada Esen Sevrge'nin çalışmasına oranla yetişkinlerle gösterilme oranının kadınlarda iki kat artarken erkeklerde de yükseldiği dikkat çekmektedir. Fakat oranlardaki bu değişime rağmen kadın sayısının toplam yetişkin arasındaki oranı değişmemiş ve %29'da kalmıştır. Eylemler kategorisinde her iki çalışmada da çocuklar kategorisinde benzer sonuçlar elde edilirken, bu çalışmada kadınların kamusal eylem içinde gösterilme oranında ciddi bir yükseklik söz konusudur. Dikkat çeken diğer bir fark da kadınların okul ve çevresinde gösterilme oranıdır, Esen Sevrge'nin çalışmasında %15 olan oranın, bu çalışmada %2 olduğu, kadınların dış mekânda gösterilmelerinin oranının ise ilk çalışmada %31'ken bu çalışmada %47 olduğu görülmektedir. Nesnelere kategorisine gelindiğinde bu çalışmada her iki cinsiyetin öğrenimle ilgili nesnelere gösterilme oranı daha düşüktür. Bununla birlikte sadece bu çalışmada ele alınmış olan ilgi alanına yönelik nesnelere, kızlarda %33, oğlanlarda ise %25'lik bir orana sahiptir. Kamusal/iletişimsel nesnelere gelindiğinde bu çalışmada Esen Sevrge'nin çalışmasına göre her iki grupta da %10 civarında daha düşük bir oran söz konusudur. Yetişkinlerin her ikisinde de kamusal nesne oranının bu çalışmada daha yüksek olduğu gözlemlenmekte, bu oranın erkeklerde çok yüksek olması dikkat çekmektedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi amaçlanmış, yapılan incelemeler sonucunda söz konusu kitaplarda toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının yeniden üretildiği, pekiştirildiği ve devamının sağlandığı gözlemlenmiştir. Bütün bu sonuçlar ışığında, toplumsal cinsiyet algısının ders kitaplarında da kendisini yoğun şekilde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

hissettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gündelik yaşam dinamikleri içinde toplumsal cinsiyet kalıpyargıları içinde yaşamaya mecbur edilen kadın ve erkekler yeterince özgür davranmamakta, ilgilerini çeken konularda bile cinsiyetçi tabular söz konusuysa kendilerini durdurmaktadırlar. Bu konuda baleye ilgi duyan bir oğlanı ya da futbola meraklı bir kızı örnek vermek konunun daha anlaşılır olmasını sağlayabilir.

Okulun amaçlarından biri çocukları yaşama hazırlamaktır. Bu amaç doğrultusunda çocukların özgür düşünceli bireyler olarak yetişmesi, kendilerini toplum hayatında çok daha kolay var edebilmelerini sağlayacaktır. Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ile verilen bir eğitim ise bu özgür düşüncenin önünde engel oluşturan etmenler içinde önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden ders kitaplarına ait görseller daha özenle seçilmelidir. Bu konuda özellikle yaynevleri ve ders kitaplarını hazırlayanların dikkatli davranması gerekmektedir. Kitaplardaki görsellerde kadın-erkek sayısı ve kız-oğlan sayıları eşit bir konuma getirilmeli, bu figürlerin temsil ettikleri roller de cinsiyetçi tutumlar içerisinde gösterilmemelidir. Kadın ve erkeklerin mesleki anlamda da daha eşit bir konuma gösterilmesi sağlanmalıdır.

Geleceğin yetişkinlerini şekillendiren öğretmenlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yaklaşımı oldukça önemlidir. Sadece ders kitaplarında yapılacak iyileştirmeler tek başına yeterli olmayacak bu kitapları eğitim öğretim etkinliğinde kullanacak olan öğretmenlerin yaklaşımları oldukça belirleyici olacaktır. Bu nedenle öğretmenlerin toplumsal cinsiyet konusunda bilinçlendirilmesine yönelik hizmet içi eğitimler verilmeli, eğitim fakültesi öğrencilerinin mezun olmadan önce bu konuda ders almaları ya da seminerlere katılmaları sağlanmalıdır.

Toplumsal cinsiyet ve eğitim konusunda daha kapsamlı araştırmalar sayıca artmalıdır. Araştırmacıların bu konu üzerine daha yoğun olarak eğilmeleri ve yapılan araştırma sonuçlarının paylaşılması, hem program uzmanlarının hem yaynevlerinin hem de Milli Eğitim Bakanlığının daha hassas davranmasına, doğru yönlendirilmesine yardımcı olacaktır. Kitapların görsellerinin hazırlanmasında toplumsal cinsiyet dışındaki unsurların da (Batur, 2010; Kırbas, Orhan ve Topal, 2012) dikkate alınması önemlidir. Genel anlamda görseller üzerinde yapılacak çalışmalarının çocuğun hayal dünyasının olumlu yönde gelişimine ışık tutacak bulgular içereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- BATUR, Z. (2010). Ana dili öğretiminde gösterge biliminin yeri: ana dili ders kitaplarındaki sözel metinlerle görsel metinleri bütünselliğinin analizi. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, (Türkçede Dilbilim Çalışmaları), Volume: 5(4), Fall 2010, www.turkishstudies.net, DOI Number : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1713> , p. 174-200.
- CEDAW (*Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*) 16 Mayıs 2013 tarihinde <http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eskisite/Pdf/cedaw+protokol.pdf> adresinden indirilmiştir.
- ÇAKIR, P. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki öykülerin çocuğa yönelik ilkesi açısından incelenmesi. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, (Prof.Dr. Âmil Çelebioğlu Armağanı), Volume: 8(1), Winter 2013, www.turkishstudies.net, DOI Number : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4249>, p. 1171-1180.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

- ÇELİK, Ö. (2008). Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin belirlenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*
- DEMİREL, Ö. ve KIROĞLU, K. (2006). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (2. Basım). Pegem A Yayıncılık, Ankara
- ESEN SEVERGE, Y. (1998). Ders kitaplarında cinsiyetçilik (İlköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*
- GEÇTAN, E. (1998). *İnsan olmak*. (19. Basım). Remzi Kitabevi. İstanbul
- GÜVENLİ, G. ve UĞUR TANRIÖVER, H. (2009). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. G. Tüzün (Ed.). *Ders kitaplarında insan hakları II: Tarama sonuçları içinde* (ss. 97-114). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- HELVACIOĞLU (GÜMÜŞOĞLU), F. (1994). 1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*
- İŞERİ, K. (2010). Türkçe ders kitaplarında resimler. H. ÜLPER (ed.). *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri içinde* (ss. 81-89). Ankara: Pegem Akademi.
- KAÇAR, Ö. (2007). Toplumsal cinsiyet ve kadının konumu: Türkiye'de yakın zamanlardaki değişimi anlamak. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*
- KÖSELER, F. (2009). Okul Öncesi Öykü ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Olgusu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*
- KILIÇ, A. ve SEVEN, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. (6. Basım). Pegem A Yayıncılık. Ankara
- KIRBAŞ, A., ORHAN, S. ve TOPAL, Y. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki görsel öğelere öğretmen görüşlerinden hareketle eleştirel bir bakış. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, (Prof.Dr. Mehmet Aydın Armağanı), Volume: 7(4), Fall 2012, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3804>, p. 2225-2235.
- KIRBAŞOĞLU KILIÇ, L. ve EYÜP, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 129-148.
- METİN, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 74-92.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI. *2012-2013 Eğitim Öğretim Yılı Ders Kitap Listesi*. 10 Mayıs 2013 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?id=8947> adresinden indirilmiştir.
- ÖZKAN, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (5), 617-631.
- SEVER, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: TUDEM Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

- TOPAL, Ö. (2012). Toplumsal cinsiyetin inşası: 7-12 yaş grubu örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*
- TOSUNOĞLU, M., ARSLAN, M.M., ve KARAKUŞ, İ. (2001). *Konu alanı ders kitabı inceleme*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.
- ÜNSAL, Y. ve GÜNEŞ, B. (2002). Bir kitap inceleme çalışması örneği olarak MEB ilköğretim 4. sınıf Fen Bilgisi ders kitabına Fizik konuları yönünden eleştirel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (3), 107-120.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (4. Basım). Seçkin Yayıncılık. Ankara
- YORGANCI, F. (2008). İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

